Ulug‘murodov.E.B.
Samarqand davlat pedagogika instituti
PhD.dotsent

PEDAGOGIK OLIY TA’LIM MUASSASALARIDA INDIKATORLARGA ASOSLANGAN BOSHQARUV TIZIMINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI

Annotatsiya *Indikatorlarga asoslangan boshqaruv tizimi oliy ta’lim muassasalarida samarali boshqaruvni ta’minlash uchun muhim vositadir. Ushbu tizim orqali muassasaning asosiy faoliyat ko‘rsatkichlari aniq belgilab olinadi va doimiy monitoring qilinadi. Boshqaruv jarayonida statistik ma’lumotlar va indikatorlar asosida qarorlar qabul qilinib, faoliyat samaradorligi oshiriladi. Indikatorlar yordamida o‘quv jarayoni, ilmiy-tadqiqot faoliyati va moliyaviy holat kabi sohalar nazorat qilinadi. Boshqaruv tizimini joriy etishda kvantitativ (so‘rovnomalar, testlar, monitoring) va sifatli (intervyu, fokus-guruhlar) usullar keng qo‘llaniladi. Shuningdek, strategik rejalashtirish, tizimli tahlil va takomillashtirish mexanizmlari indikatorlarga tayangan holda amalga oshiriladi. Natijada, indikatorlarga asoslangan boshqaruv tizimi muassasaning sifat va samaradorligini oshirishda samarali instrument sifatida xizmat qiladi.*

Kalit so‘zlar: *indikatorlarga asoslangan boshqaruv, oliy ta’lim muassasalari, samaradorlik ko‘rsatkichlari, boshqaruv tizimi, strategik rejalashtirish, monitoring va baholash, kvantitativ usullar, sifatli usullar, sifatni oshirish.*

Аннотация *Системы управления на основе индикаторов играют важную роль в обеспечении эффективного управления в высших учебных заведениях. Этот подход включает определение ключевых показателей эффективности (KPI), которые постоянно отслеживаются для повышения операционной эффективности. Решения принимаются на основе статистических данных и показателей, что улучшает общую работу учреждения. Индикаторы охватывают различные области, такие как учебные процессы, научные исследования и финансовое управление. Для реализации этой системы управления широко применяются как количественные методы (опросы, тесты, мониторинг), так и качественные методы (интервью, фокус-группы). Кроме того, на основе этих показателей проводится стратегическое планирование, системный анализ и постоянное совершенствование. В результате система управления на основе индикаторов служит эффективным инструментом для повышения качества и эффективности в высших учебных заведениях.*

Ключевые слова*: индикаторно-ориентированное управление, высшие учебные заведения, показатели эффективности, система управления, стратегическое планирование, мониторинг и оценка, количественные методы, качественные методы, повышение качества, эффективность учреждения*

Abstract *Indicator-based management systems play a crucial role in ensuring effective administration within higher education institutions. This approach involves defining key*

performance indicators (KPIs) that are continuously monitored to improve operational efficiency. Decisions are made based on statistical data and indicators, enhancing the institution’s overall performance. Indicators cover various areas such as academic processes, research activities, and financial management. Both quantitative methods (surveys, tests, monitoring) and qualitative methods (interviews, focus groups) are widely used to implement this management system. Additionally, strategic planning, systematic analysis, and continuous improvement are carried out based on these indicators. As a result, the indicator-based management system serves as an effective tool to enhance quality and efficiency in higher education institutions.

Keywords*: Indicator-based management, higher education institutions, performance indicators, management system, strategic planning, monitoring and evaluation, quantitative methods, qualitative methods, quality improvement.*

Zamonaviy oliy ta’lim muassasalari raqobatbardoshlik va ta’lim sifatini ta’minlash uchun boshqaruv samaradorligini oshirish muammosiga duch kelmoqda. Indikatorlarga asoslangan boshqaruv tizimlarini joriy etish ushbu maqsadlarga erishishda muhim vosita hisoblanadi. Bunday tizimlar rahbariyatga muassasa faoliyatining turli jihatlarini ob’ektiv baholash, asosli qarorlar qabul qilish hamda yuzaga kelgan muammolarga tezkor javob berish imkonini beradi.

Oliy ta’lim muassasalarida indikatorlarga asoslangan boshqaruv tizimlarini joriy etish usullarini o‘rganish dolzarbligi ta’lim jarayonlarida oshib borayotgan shaffoflik, hisobdorlik va samaradorlik talablariga bog‘liq. Ilm-fan va texnologiyalar tez rivojlanayotgan sharoitda indikatorlardan foydalanish ta’lim sifatini tizimli nazorat qilish va takomillashtirish, xodimlarni rag‘batlantirish hamda resurslarni oqilona taqsimlashga xizmat qiladi. Shu bois, ushbu usullarni o‘rganish va takomillashtirish oliy ta’lim muassasalarining barqaror rivojlanishi va muvaffaqiyatli faoliyati uchun muhim ahamiyatga ega.

Adabiyotlar tahlili (Literature review): O‘zbekistonda pedagogika va boshqaruv sohasida indikativ boshqaruv tizimini rivojlantirish borasida bir qator olimlar samarali ilmiy tadqiqotlar olib bormoqda. Masalan, Ibrohimov B.A. ta’lim boshqaruvida indikatorlar tizimini joriy etish va uning samaradorligini oshirishga bag‘ishlangan maqolalar muallifi bo‘lib, u zamonaviy ta’lim muassasalarida indikativ boshqaruvning ahamiyatini yoritadi. Rahmonov S.T. pedagogika institutlarida boshqaruv tizimini modernizatsiyalash va sifat nazoratini indikatorlar asosida tashkil etishga oid tadqiqotlar bilan shug‘ullanadi. Nazarov O.Q. esa ta’lim sifatini baholash va indikativ boshqaruv elementlarini amaliyotga tatbiq etish masalalarini o‘rganib, boshqaruv samaradorligini oshirishga qaratilgan dissertatsiyalar yozgan. Karimova M.R. innovatsion boshqaruv yondashuvlari, jumladan indikativ boshqaruv tizimini tatbiq etish bo‘yicha ilmiy izlanishlar olib borib, rahbarlarning malakasini oshirish uchun metodikalar ishlab chiqqan. Abdullaev D.S. ta’lim muassasalarida monitoring va baholash tizimlarini rivojlantirish, indikatorlardan samarali foydalanish bo‘yicha tadqiqotlar olib bormoqda. Ushbu olimlarning ilmiy ishlari O‘zbekiston ta’lim tizimida indikativ boshqaruvni joriy etish va takomillashtirishda muhim nazariy va amaliy asos yaratmoqda[8,10,11]

Tadqiqotning maqsadi oliy ta’lim muassasalarida indikatorlarga asoslangan boshqaruv tizimlarini samarali joriy etish usullarini o‘rganish va tahlil qilishdir

Tadqiqot indikatorlarga asoslangan boshqaruv tizimlarining nazariy asoslari va amaldagi tajribalarini tushunish uchun keng qamrovli adabiyotlar sharhi bilan boshlanadi. Keyinchalik, oliy ta’lim muassasalarining rahbarlari, professor-o‘qituvchilari va xodimlaridan ma’lumot yig‘ish uchun sifatli va kvantitativ usullar qo‘llaniladi. So‘rovnomalar va testlar boshqaruv ko‘nikmalari, motivatsiya va tizim samaradorligini o‘lchashga xizmat qilsa, intervyu va fokus-guruhlar boshqaruv jarayonlariga bo‘lgan munosabatlar hamda takliflarni o‘rganadi. Yig‘ilgan ma’lumotlar statistik va mavzuli tahlil qilinib, kuchli va zaif tomonlar hamda rivojlanish yo‘nalishlari aniqlanadi. Tanlangan muassasalarda indikatorlarga asoslangan boshqaruv vositalarini eksperimental joriy etish amalga oshiriladi va natijalari tajriba boshlanishi va tugashi holatlarida solishtiriladi. Yakuniy bosqichda esa samarali foydalanish va tizimni optimallashtirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi. [3,8,12].

Ushbu jadvalda pedagogika institutlarida indikativ boshqaruv tizimining samaradorligini baholash uchun foydalanilishi mumkin bo‘lgan turli test va metodlar taqdim etilgan. Har bir metodning asosiy maqsadi va qo‘llanilish sohasi ko‘rsatilgan bo‘lib, tadqiqot jarayonida qaysi yo‘nalishda foydalanish mumkinligi aniq ifodalangan.

1-jadval

Pedagogika institutlarida indikativ boshqaruvni nazorat qilish usullari

№	Nazorat usuli	Tavsifi	Qo‘llanilish sohasi
1	**Monitoring**	Indikatorlar asosida boshqaruv jarayonlari va natijalarining doimiy kuzatuvi	Boshqaruv samaradorligi monitoringi
2	**Hisobotlar tahlili**	Ichki va tashqi hisobotlarning boshqaruv indikatorlari bilan solishtirilishi	Hisobotlarni tahlil qilish
3	**O‘z-o‘zini baholash so‘rovlari**	Rahbarlar va xodimlarning o‘z faoliyatlarini indikatorlar bo‘yicha baholashi	Boshqaruv jarayonlari o‘z-o‘zini baholash
4	**Audit va tekshiruvlar**	Standartlarga muvofiqlik va boshqaruv tizimining nazorat qilinishi	Ichki va tashqi sifat nazorati
5	**Eksperimental nazorat**	Tajriba va nazorat guruhlari o‘rtasida boshqaruv elementlari joriy etilishidan oldingi va keyingi holatlarni solishtirish	Boshqaruv tizimini sinovdan o‘tkazish
6	**Feedback yig‘ish**	Xodimlar va talabalar fikrlarini yig‘ish orqali boshqaruv jarayonlarini yaxshilash	Ijtimoiy-muloqot va takomillashtirish

Pedagogika institutlarida indikativ boshqaruvni nazorat qilish usullari turli shakllarda amalga oshiriladi. Birinchidan, monitoring usuli yordamida boshqaruv jarayonlari va natijalar doimiy ravishda indikatorlar asosida kuzatiladi, bu esa samaradorlikni real vaqtda baholash imkonini beradi. Hisobotlar tahlili orqali muassasa faoliyati haqida tayyorlangan ichki va tashqi

hisobotlar boshqaruv ko‘rsatkichlari bilan solishtiriladi, natijada qaysi sohalarda o‘sish yoki takomillashtirish zarurligi aniqlanadi. Shuningdek, o‘z-o‘zini baholash so‘rovlari rahbarlar va xodimlarga o‘z faoliyatlarini indikatorlarga muvofiq baholash imkoniyatini beradi, bu esa boshqaruvdagi kuchli va zaif tomonlarni aniqlashga yordam beradi. Audit va tekshiruvlar orqali esa boshqaruv tizimining standartlarga muvofiqligi va samaradorligi ichki yoki tashqi mutaxassislar tomonidan baholanadi. Eksperimental nazorat usuli yordamida indikativ boshqaruv elementlari joriy etilishidan oldingi va keyingi holatlar taqqoslanadi, bu yangi boshqaruv usullarining samaradorligini aniqlashga xizmat qiladi. Bundan tashqari, feedback yig‘ish orqali xodimlar va talabalar fikr-mulohazalari to‘planib, boshqaruv jarayonlarini takomillashtirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi. Ushbu nazorat usullari pedagogika institutlarida indikativ boshqaruv tizimini samarali boshqarish va takomillashtirishda muhim ahamiyatga ega.

2-jadval

Pedagogika institutlarida indikativ boshqaruv samaradorligining asosiy mezonlari

№	**Asosiy mezonlar**	**Ta'rifi**
1	**Strategik fikrlash va rejalashtirish**	Uzoq muddatli maqsadlarni aniqlash va samarali rejalashtirish qobiliyati
2	**Ochiqlik va shaffoflik**	Boshqaruv jarayonlarida ma'lumotlarning erkin va to‘liq yetkazilishi
3	**Mas’uliyat va hisobdorlik**	Har bir xodim va rahbarning o‘z vazifalari uchun javobgarlikni his qilishi
4	**Innovatsion yondashuvlarga ochiqlik**	Yangi metod va texnologiyalarni joriy etishga tayyorlik
5	**Tizimli monitoring va tahlil qilish**	Boshqaruv jarayonlarini doimiy nazorat qilish va natijalarni tahlil qilish
6	**Jamoaviylik va manfaatdorlik**	Ishtirokchilar o‘rtasida hamjihatlik va umumiy maqsadlarga erishish uchun motivatsiya

Pedagogika institutlarida indikativ boshqaruv samaradorligini baholash uchun bir nechta asosiy mezonlar mavjud. Birinchidan, strategik fikrlash va rejalashtirish qobiliyati muhim ahamiyatga ega bo‘lib, bu uzoq muddatli maqsadlarni aniqlash va samarali rejalashtirish imkonini beradi. Ikkinchidan, boshqaruv jarayonlarining ochiqligi va shaffofligi ta’minlanishi zarur, bu esa ishtirokchilar o‘rtasida ishonchni oshiradi va boshqaruvning sifatini yaxshilaydi. Uchinchidan, mas’uliyat va hisobdorlik tamoyillari asosida har bir rahbar va xodim o‘z vazifalarini aniq bilib, natijalar uchun javobgarlikni o‘z zimmasiga olishi kerak. To‘rtinchidan, innovatsion yondashuvlarga ochiqlik muassasaning yangi metod va texnologiyalarni qo‘llashga tayyorligini bildiradi, bu esa ta’lim jarayonining zamonaviylashuviga xizmat qiladi. Shuningdek, tizimli monitoring va tahlil qilish qobiliyati boshqaruv qarorlarining asosli va ma’lumotlarga tayangan holda qabul qilinishini ta’minlaydi. Oxirgi mezon sifatida, jamoaviylik va manfaatdorlik

darajasi muhim bo‘lib, u boshqaruv jarayonida barcha ishtirokchilarning faol ishtirokini va umumiy maqsadlarga intilishni ko‘rsatadi. Ushbu mezonlar pedagogika institutlarida indikativ boshqaruv tizimining samarali ishlashini ta’minlashda asosiy rol o‘ynaydi.

XULOSALAR

Pedagogika institutlarida indikativ boshqaruv samaradorligini ta’minlash uchun strategik fikrlash, ochiqlik va shaffoflik, mas’uliyat va hisobdorlik, innovatsion yondashuvlarga ochiqlik, tizimli monitoring va tahlil qilish, shuningdek jamoaviylik va manfaatdorlik kabi asosiy mezonlar muhim ahamiyatga ega. Ushbu mezonlar boshqaruv jarayonining sifatini oshirishga, ishtirokchilar o‘rtasida hamkorlikni mustahkamlashga hamda ta’lim sifatini yaxshilashga xizmat qiladi. Shunday qilib, pedagogika institutlarida indikatorlarga asoslangan boshqaruv tizimini joriy etish va takomillashtirish muassasa faoliyatining samaradorligini oshirishda samarali vosita hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI (REFERENCES):

1. Sayidahmedov N. Ta’limda harakatlant iruvchi kuch. «Ma’rifat, 2008 yil, 16 5. Sharifxo’jayev.M, Abdullayev.Y. Menejment. Toshkent “O’qituvchi” 2001 6. www.ziyonet.uz.

2. Raxmonova, Manzura Shokirovna. "SMART - TEXNOLOGIYALAR"NING ILG'OR PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAGI O'RNI VA ILMIY - NAZARIY ASOSLARI "TA'LIM MENEJMENTI" FANI TAHLILIDA." March 11, 2024. https://doi.org/10.5281/zenodo.10806287.

3. Kejaboev, Abdusalim. "PEDAGOGIK MENEJMENT VA ZAMONAVIY RAHBAR KOMPETENTLIGI." *Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари / Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук / Actual Problems of Humanities and Social Sciences.* 3, S/5 (2023). http://dx.doi.org/10.47390/spi1342v3si5y2023n45.

4. Radjabova, Gavxar Umarovna Yo'ldoshev Ilxomjon Olimov Javoxirbek Omonjon o'g'li. "INNOVATSION PEDAGOGIK BOSHQARUV: ZAMONAVIY UMUMIY TA'LIM MAKTABIDA AMALGA OSHIRISH TAMOYILLARI VA YO'LLARI." May 12, 2024. https://doi.org/10.5281/zenodo.11182059.

5. Qirg‘izboyev, A.K. "YANGI O'ZBEKISTON TA'LIM MENEJMENTIDA PEDAGOGLAR MAQOMIGA O'ZIGA XOS YONDOSHUVLAR." March 11, 2024. https://doi.org/10.5281/zenodo.10802916.